

Ο ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ ΚΑΙ Η ΚΡΙΤΙΚΗ

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν εὐσεβῆ Αἰσχύλον καὶ τὸν γαλήνιον Σοφοκλέα, ὁ Εὐριπίδης ὑπῆρξεν ἀναμφιλέκτως ἕνας ἀνήσυχος στοχαστής· τὸ ἔργον του ἀποκαλύπτει εὐγλώττως τὸ ἀνικανοποίητον καὶ ἔταστικὸν πνεῦμα τοῦ δημιουργοῦ του. Τοῦτο ἕως δὲν τοῦ τὸ συνεχώρησαν καὶ οἱ ἴδιοι οἱ συμπολιῖται του, οἱ ὅποιοι ἤρνηθησαν ἐπανειλημμένως νὰ τοῦ ἀπονεύμουν τὰ «πρωτεῖα» κατὰ τοὺς δραματικούς ἀγῶνας, εἰς τοὺς ὁποίους συμμετεῖχεν. Ἀναφέρεται ὅτι ὁ Αἰσχύλος ἀνεδείχθη δεκατρεῖς φορές νικητής, ὁ Σοφοκλῆς δεκαοκτώ, ἐνῶ ὁ Εὐριπίδης μόνον πέντε¹. Μερικοὶ ἰσχυρίσθησαν ὅτι αἱ ἀλλεπάλληλοι ἀποτυχίαι του ὠφείλοντο εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι οὗτος διηγωνίζετο ἐπὶ μακρὸν μὲ τὸς προαναφερθέντας δύο διαπρεπεῖς ὁμοτέχνους του· ἀλλὰ πολλάκις ἠττήθη καὶ ὑπὸ κατωτέρων ἢ ἀσήμεων ἀκόμη συναδέλφων του, ὅπως τὸ 415 ὑπὸ τοῦ Ξενοκλέους καὶ βραδύτερον ὑπὸ τινος ἀσημάντου τραγωδιογράφου, ὀνόματι Νικομάχου².

Μᾶλλον λοιπὸν ἀλλαχοῦ πρέπει ν' ἀναζητηθῆ ἡ αἰτία τῆς μὴ προσηκούσης ἀποδοχῆς τοῦ ποιητοῦ ἐκ μέρους τῶν συγχρόνων του· «ὁ ἄνθρωπος τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ δὲν ἐστάθη ἱκανὸς νὰ κατανοήσῃ τὰς καινοτόμους τάσεις τοῦ Εὐριπίδου. Καὶ παρενόησε τὸν ποιητὴν, ὁ ὅποιος ἀκριβῶς αὐτὸν ἐπεχείρησε νὰ ἀνυψώσῃ. . . Ἐξ ἄλλου ἢ ἐφεκτικότης εἰς ἐκδηλώσεις καὶ τὸ κλειστὸν τῆς προσωπικότητός του, ἐπίσης δὲ ἢ ἔμμονος ροπή του πρὸς τὸν μονήμη βίον ἔδιδον τὴν ἐντύπωσιν δυστροπίας, πάντως δὲ δὲν συνετέλουν εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς ἀτμοσφαιρῆς ἐκείνης, ἡ ὁποία προάγει εἰς τὴν δημοτικότητα καὶ εἰς τὴν ἀμβλυνσιν, ἂν μὴ τὴν ἐξουθένωσιν, τῶν, ἐναντίον τῶν καινοτομιῶν αὐτοῦ ἀντιδράσεων»³.

Ὁ Ἀριστοφάνης προφανῶς διέκειτο δυσμενῶς πρὸς τὸν Εὐριπίδην, ἕως ἠνωχλημένος ἀπὸ τὴν καινοτόμον αὐτὴν ροπήν του καὶ τὸν ἀνένδοτον ρεαλισμὸν του· εἰς τοὺς «Βατράχους» ὁ Ἀθηναῖος κωμικὸς θέτει εἰς τὸ στόμα τοῦ Αἰσχύλου δηκτικὰ ἐπικρίσεις κατὰ τοῦ Εὐριπίδου, καὶ ἐν τέλει ἐκφράζει ἀνεπιφυλάκτως τὴν προτιμῆσίν του ὑπὲρ τοῦ πρώτου⁴. Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τὴν Ποιητικὴν του, μολοντί ἀναγκάζεται νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι εἶναι ὁ τραγικώτατος τῶν ποιητῶν⁵, τοῦ καταλογίζει εὐάριθμα σφάλματα ἀναφορικῶς μὲ τὴν δραματικὴν ποιησίν του, ἐνῶ σιωπηρῶς λαμβάνει ὡς πρότυπον τῆς τραγικῆς τέχνης τὸν Σοφοκλέα.

Μεταξὺ τῶν νεωτέρων κριτικῶν καὶ ἐρμηνευτῶν του ὑφίσταται μεγίστη διαφωνία, ὅσον ἄφορᾷ εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸ ἔργον του. Ποῖα πράγματι ἦσαν τὰ οὐσιώδη χαρακτηριστικὰ τοῦ πνευματικοῦ κόσμου τοῦ Εὐριπίδου; Ὑπῆρξε τῷ ὄντι μέγας δραματογράφος; Ποῖα ἡ στάσις του ἐναντι τῆς θρησκείας, τῆς πολιτικῆς, τῶν γυναικῶν, τῆς ἠθικῆς καὶ γενικῶς τῶν παραδεδεγμένων ἀξιών τοῦ λαοῦ του; Αἱ δοθεῖσαι κατὰ καιροὺς ἀπαντήσεις εἰς αὐτὰ καὶ ἄλλα εἰσέτι ἑρωτήματα εἶναι πολλὰ καὶ ποικίλα. Προφανῶς αἱ περισσότεραι ἐξ αὐτῶν πηγάζουν κατὰ μέγα μέρος ἀπὸ ὑποκειμενικὰς προτιμήσεις ἢ τέλος πάντων εὐρίσκονται εἰς ἀμεσον ἐξάρτησιν ἀπὸ τὴν ὀπτικὴν γωνίαν, ἐκ τῆς ὁποίας ἕκαστος μελετητῆς βλέπει τὸν Ἀθηναῖον δραματοργόν.

Ἄνασκοποῦντες πράγματι τὰς ἀπόψεις τῶν πλέον ἐγκρίτων νεωτέρων μελε-

1. Βλ. Βίον Εὐριπ. 2. Λεξ. Σουίδα, λ. Νικόμαχος.

3. Βλ. Θ. Σ. Τζαννετάτου, Πανεπ. Παραδ. 1969, Ἀθήναι, σ. 23.

4. Στ. 1471 καὶ 1473.

5. Πβ. Ἀριστ. Ποιητ. 1453 α 30.

τητῶν τοῦ ποιητοῦ, διαπιστώνομεν ὅτι οὗτοι δύνανται νὰ ὑπαχθοῦν σχηματικῶς εἰς δύο μεγάλας κατηγορίας· εἰς τὴν πρώτην ἐντάσσονται ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι βλέπουν τὸν Εὐριπίδην ὑπὸ τὸ πρῶσιμα ἐνὸς μόνον θεμελιώδους γνωρίσματος τῆς προσωπικότητός του, ἐνῶ εἰς τὴν δευτέραν ὅσοι θεωροῦν αὐτὸν ὑπὸ τὴν σκοπιὰν πλειόνων χαρακτηριστικῶν.

Οὕτω ὁ A. Bates ὑπεστήριξεν ἀνεπιφυλάκτως ὅτι ὁ ἀρχαῖος τραγωδιογράφος ὑπῆρξεν ἓνας πρακτικὸς δραματογράφος, οὐδὲν ἑνδιαφερομένης δι' ἠθικὰς ἀξίας, ὡς εἴθισται νὰ πιστεύεται, ἀλλὰ μόνον διὰ τὴν θεατρικὴν τέχνην του⁶. Ὁ G. Grube ἀπέδωκεν εἰς αὐτὸν τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ ρεαλιστοῦ· αἱ ἀντιφάσεις αἵτινες πολλάκις ἀπαντοῦν εἰς τὰ ἔργα του δὲν φαίνονται σκόπιμοι καὶ αἱ κατὰ τῆς θρησκείας αἰχμαί του δὲν προέρχονται ἀπὸ καμμίαν ἐσκεμμένην προπαγάνδαν⁷. Ὁ G. Appleton εἶδε τὸν Εὐριπίδην ὡς ἓνα ἠθικὸν ἰδεαλιστὴν, ὅστις ᾤδευσεν ἀπὸ τὴν πολυθεΐαν εἰς τὸν μονοθεϊσμὸν μὲ μοναδικὴν παρρησίαν⁸. Ὁ H. D. F. Kitto θεωρεῖ τὸν Εὐριπίδην ὡς ἓνα γνήσιον διανοοῦμενον, ἀρεσκομένον εἰς ἀφηρημένας ιδέας, αἱ ὅποια ἐκφράζονται εἰς τὰς τραγωδίας του, ὁσάκις αὐταὶ δὲν μεταπίπτουν εἰς μελόδραμμα ἢ κωμικοτραγωδίαν⁹. Ὁ A. Verrall κατέληξεν εἰς τὴν γνώμην ὅτι ὁ Εὐριπίδης ὑπῆρξεν ἓνας ἠθικὸς ρασιοναλιστὴς ἐναντίον τοῦ Ὀλυμπιακοῦ Δωδεκαθέου¹⁰.

Οἱ ἐκπρόσωποι τῆς δευτέρας κατηγορίας εἶδον τὸν ποιητὴν ὑπὸ εὐρυτέραν σκοπιάν. Ὁ W. Jaeger θεωρεῖ τὸν Εὐριπίδην ὡς ἓνα ἀριστοκράτην ρεαλιστὴν καὶ φιλόσοφον, ἐπηρεασμένον ἀπὸ τὴν ρητορικὴν καὶ σοφιστικὴν τοῦ καιροῦ του. Ἡ φιλοσοφία του ἦτο σκεπτικὴ καὶ πεσσιμιστικὴ καὶ ὁ κόσμος του γέμει ἀμφιβολιῶν καὶ ἀντιφάσεων¹¹. Ὁ M. Pohlenz παρεδέχθη ὅτι οὗτος ἦτο ὁμοῦ ποιητὴς καὶ στοχαστὴς· τὰ δύο αὐτὰ στοιχεῖα συνεκρούοντο πολλάκις ἐντός του καὶ ἐδημιουργεῖτο ἔτσι ἐκείνη ἡ ἀδιάλλακτος διαφωνία μεταξὺ τῆς μυθολογικῆς παραδόσεως καὶ τοῦ νέου ἀνθρωπιστικοῦ στοιχείου. Κατὰ τὸν Γερμανὸν φιλόλογον, ὁ Εὐριπίδης πρῶτος εἰσεχώρησεν εἰς τὸ βάθος τοῦ ψυχικοῦ κόσμου τῶν ἡρώων του καὶ ἤνοιξεν οὕτω τὸν δρόμον εἰς τὴν τέχνην πρὸς ἀναζήτησιν καὶ ἔκφρασιν ποικίλων ψυχολογικῶν συγκρούσεων¹². Ὁ G. Murray ἐτόνισεν ὅτι τὸ ὀρθολογιστικὸν καὶ καλλιτεχνικὸν στοιχεῖον ἄλλοτε συγκρούονται εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Εὐριπίδου καὶ οὐχὶ σπανίως συγκεράννυνται ἐν ἀγαστῇ ἀρμονίᾳ¹³. Ὁ G. Norwood ὑπεστήριξεν ὅτι ὁ Εὐριπίδης ὅπως καὶ ὁ Πενάν ἦτο «ἀνὴρ δίψυχος», ἦτοι μέγας ποιητὴς καὶ ἀνυποχώρητος ρασιοναλιστὴς¹⁴. Τέλος ὁ A. Lesky ἔγραψεν ὅτι τὸ ἔργον τοῦ Εὐριπίδου ἐξεδήπησε μέσα ἀπὸ τὸν γεῶτον προβληματισμούς καὶ ἀδυναμίας κόσμον τῶν σοφιστῶν, χωρὶς ὅμως νὰ ἀποκόπτεται καὶ ἀπὸ τὴν παράδοσιν¹⁵.

Ἐναντιπαρῆλθον τὴν ἄδικον πολεμικὴν, τὴν ὁποίαν ἤσκησαν κατὰ τοῦ Εὐριπίδου

6. A. Bates, Euripides, an Investigator of the Human Nature, Philad. 1930, σσ. 69—70.

7. G. Grube, The Drama of Euripides, London 1941, σσ. 51 καὶ 57.

8. G. Appleton, Euripides the Idealist, Cambridge 1895, σσ. 77 κέξ.

9. H. D. F. Kitto, Greek Tragedy, London 1961, κεφ. IX.

10. A. Verrall, Euripides the Rationalist, Cambridge 1895, σσ. 77 κέξ.

11. W. Jaeger, Paedeia, Oxford 1939, τόμ. 1ος, ἰδ. σσ. 329 καὶ 341.

12. M. Pohlenz, Die griechische Tragödie, Leip. 1930, σσ. 166—7.

13. G. Murray, Euripides and His Age, N. York 1913, σ. 195.

14. G. Norwood, Greek Tragedy, London 1920, σ. 311.

15. A. Lesky, Greek Tragedy, Ἀγγλ. ἔκδ., London 1965, σσ. 134 κέξ. καὶ 200.

ὁ A. Schlegel καὶ οἱ ὄπαδοί του, οἱ ὁποῖοι ἐλαυνόμενοι προφανῶς ἀπὸ τὸν ἄνεμον ἑνὸς ὑπερμέτρου ρομαντισμοῦ, ἔφθασαν εἰς τὸ σημεῖον νὰ ἀμφισβητήσουν καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν δραματικὴν ἀξίαν τοῦ ποιητοῦ, καὶ πολλάκις ἐπετέθησαν κατ' αὐτοῦ δι' ἀνοικείων χαρακτηρισμῶν¹⁶. Ἐκ τῆς ἰδίας κινήσεως ἴσως ὀρμάται καὶ ἡ πολεμικὴ τοῦ Νίτσε, ὅστις ὑπὸ τὸν οἴστρον νεανικῶν μεγαλοφυῶν, ὁμολογουμένως, ἐμπνεύσεων καὶ ὀραματισμῶν συνεδύασεν ἀναίτιως τὸν Εὐριπίδην μὲ τὴν παρακμὴν τῆς Ἀττικῆς τραγωδίας¹⁷.

Αὐτὴ ἡ ποικιλία ἀπόψεων καὶ γνωμῶν περὶ τὸν Εὐριπίδην καὶ τὸ ἔργον του ἐλάχιστα συμβάλλει ἐν προκειμένῳ εἰς τὴν διάλυσιν τῆς συγχύσεως καὶ τὴν ἄρσιν τῶν διαφωνιῶν. Παραλλήλως τὰ διάφορα ἐρωτήματα παραμένουν ἀναπάντητα καὶ διαρκῶς πολλαπλασιάζονται. Τί ὑπῆρξεν ἐπὶ τέλους ὁ Εὐριπίδης; Ρεαλιστῆς ἢ ἰδεαλιστῆς; Ὀρθολογιστῆς καὶ σκεπτικιστῆς, ἢ ἕνας συντηρητικὸς Ἀθηναῖος ποιητῆς καὶ διανοούμενος; Ὀπτιμιστῆς ἢ πεσσιμιστῆς; Αἰσθηματικὸς ἢ ἀδιάφορος; Ὑπῆρξε μέγας τραγωδιογράφος ἢ ἕνας ἀτεχνὸς «συρραφεὺς» παλαιῶν μύθων; Ἐνδιέφερετο ἢ ὄχι διὰ τὰς ἠθικὰς ἀξίας; Ποίαν στάσιν τέλος πάντων πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι υἰοθετεῖ ἔναντι τῶν γυναικῶν; Ἦτο μισογύνης; Τότε πῶς ἐξηγοῦνται ἐκεῖνα τὰ θαυμάσια πρότυπα γυναικῶν τοῦ ἔργου του, ὅπως τῆς Μακαρίας, τῆς Ἀλκήστους καὶ τῆς Ἰφιγενείας; Ἐρριψε πράγματι ἰδιαιτέρον βᾶρος εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, καὶ ἐπομένως ἐγένεν ὁ πρωτοπόρος τοῦ ψυχολογικοῦ δράματος; Ἐπροχώρησεν εἰς ρηξικελεύθους καινοτομίας εἰς τὴν τέχνην; Διὰ τὰ τελευταῖα τοῦλάχιστον ἐρωτήματα ὑπάρχει ὁμόθυμος καταφατικὴ ἀπάντησις.

Τὸ μόνον ποῦ δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν εἶναι ὅτι ὁ Εὐριπίδης παρουσιάζει ἀναμφισβητήτους διαφορὰς σχετικῶς μὲ τοὺς δύο ἄλλους ὁμοτέχνους του· αἱ συγκρούσεις καὶ αἱ ἀντιφάσεις αἱ ἀπαντῶσαι εἰς τὰς τραγωδίας του ἔλαβον χώραν προηγουμένως ἐντὸς τῆς ἰδικῆς του ψυχῆς. Ἴσως κανενὸς ἄλλου ποιητοῦ ὁ ἔσωτερικὸς κόσμος δὲν ἐδοκίμασε μίαν τόσον ἔντονον ἀναστάτωση ἀπὸ τὰς ἀλλεπαλλήλους ρήξεις μετὰ ξὺ ἐνὸς παλαιότερου ρομαντικοῦ κόσμου καὶ ἐνὸς νεωτέρου, τῶ ὅντι συγκεχυμένου ἀπὸ τὸν ἀντίπαλον τῶν ἀφυπνισθεισῶν ἤδη ἀμφιβολιῶν. Διὰ τὴν ἄνω μὲν νὰ μᾶς ἐκπλήσῃ ἡ ἀντιφατικὴ πρσισωπικότης τοῦ Ἀθηναίου δραματοῦργοῦ; Ὑπῆρξε γνήσιον τέκνον τῆς ἐποχῆς του, ὅπως ἄλλωστε ὅλοι οἱ μεγάλοι καλλιτέχναι τῆς ἀνθρωπότητος καὶ μοιραίως ὁ χαρακτῆρ του καὶ ἡ τέχνη του ἀπηχοῦν τὰς ἀνησυχίας καὶ τὰς πεποιοθήσεις αὐτῆς τῆς ἐποχῆς· ἀλλὰ τοῦτο ἀκριβῶς ἀποτελεῖ καὶ τὸ μεγαλεῖον του.

Αὐτὸ τὸ μεγαλεῖον ἀκριβῶς διησθάνθησαν οἱ μεταγενέστεροι καὶ ἀποκατέστησαν τὸν Εὐριπίδην εἰς τὴν προσήκουσαν θέσιν του· ὁ ποιητῆς ἐδικαιώθη τουλάχιστον μετὰ θάνατον· αὐτὴ εἶναι πολλάκις ἡ μοῖρα τῶν μεγάλων. Ὁ Πλούταρχος ἀναφέρει¹⁸ ὅτι Ἀθηναῖοι αἰχμάλωτοι τῆς Σικελικῆς ἐκστρατείας εἰς τὰς Συρακούσας ἀπέκτησαν τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἀπαγγείλαντες στίχους ἐκ τῶν τραγωδιῶν τοῦ Εὐριπίδου. Καὶ αὐτοὶ οἱ σκληροτράχηλοι Σπαρτιάται συνεκινήθησαν ἀπὸ τὴν ποίησιν του καὶ ἐφείσθησαν τῆς ἱερᾶς πόλεως τῆς Παλλάδος μετὰ τὴν ἄλωσιν της ὑπ' αὐτῶν¹⁹. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς Ἑλληνιστικοὺς καὶ Ρωμαϊκοὺς χρόνους ὁ Εὐ-

16 A. Schlegel, Lectures on Dramatic Poetry and Literature, Ἀγγλ. ἐκδ., London 1871, σσ. 111, 113 καὶ 115 κέξ.

17 Fr. Nietzsche, The Birth of Tragedy, Ἀγγλ. ἐκδ., Edinburgh 1909, ἰδ. σσ. 100 κέξ.

18. Βλ. Πλουτ., Νικ. 29.

19. Βλ. Πλουτ., Λύσ. 15.

ριπίδης δὲν ἔπαυσε νὰ ἐκτιμᾶται καὶ νὰ θαυμάζεται. Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρό-
νους, πρῶτος ὁ Εὐριπίδης ἐπεβλήθη εἰς τὴν Δύσιν καὶ ἠκολούθησεν ἡ ἀναγνώρισις
τοῦ Αἰσχύλου καὶ Σοφοκλέους. Δὲν εἶναι ὀλίγοι ἐπίσης οἱ Εὐρωπαῖοι καλλιτέχνηαι
οἵτινες ἐμιμήθησαν τὸ ἔργον του ἢ ἐνεπνεύσθησαν ἀπὸ αὐτό. Ὁ Εὐριπίδης αἰω-
νίως θὰ παραμείνῃ μέγας, ὅπως ἄλλωστε καὶ οἱ δύο ἄλλοι συμπολιῖται του.

Ἐνας σύγχρονος φιλόλογος εἰς ἓνα ὠραῖον βιβλίον του ἀναφερόμενον εἰς τοὺς
Ἕλληνας τραγικούς, ἀνακεφαλαιώνει ὡς ἐξῆς τὰς περὶ τὸν ποιητὴν ἀπόψεις :

Ἄποτελεῖ φυσικὸν ἐπακόλουθον τοῦ πολυπλεύρου χαρακτῆρος τοῦ Εὐριπίδου
ἡ περὶ αὐτὸν ὑπάρχουσα ποικιλία γνωμῶν. Οὗτος ἐθεωρήθη καὶ ἐχθρὸς τῶν θεῶν
καὶ ἀναμοχλευτῆς τῶν ἠθικῶν ἀξιῶν, ὡς φιλελεύθερος ὑποστηρικτῆς τῆς χειραφε-
τήσεως τῶν γυναικῶν, ὡς εἰρημιστῆς καὶ πατριώτης, ὡς ὀρθολογιστῆς καταδείξας
τὴν σαθρότητα τῆς λογικῆς εἰς τὴν σύγκρουσίν της μὲ τὸ πάθος. Ὑπάρχει ὁμο-
λογουμένως κάποιον ἔρεισμα δι' ὅλας αὐτὰς τὰς ἀπόψεις, ἀν καὶ καμμία ἐξ αὐτῶν
δὲν ἐκπροσωπεῖ τὴν ὅλην ἀλήθειαν. Ἡ ἀναζήτησις τῶν οὐσιωδῶν γνωρισμάτων τοῦ
Εὐριπίδου δύναται ν' ἀποβῇ περισσότερον ἐποικοδομητικῆ, ὅταν στηρίζεται οὐχὶ
εἰς αὐτὴν ἢ ἐκείνην τὴν μονομερῆ ἀποψιν ἀλλ' ὅταν ἀποβλέπῃ εἰς τὴν ὅσον τὸ δυ-
νατὸν βαθυτέραν ἀποκάλυψιν τοῦ ἀληθοῦς χαρακτῆρος του. . . Ἡ σκέψις διὰ τὸν
Εὐριπίδην δὲν ἀποτελεῖ πλέον κατόρθωμα, ὡς ἦτο διὰ τὸν Αἰσχύλον καὶ ἔν τι
μέτρῳ διὰ τοὺς πρῶτους φιλοσόφους. Ἡ πεποίθησις εἰς τὰ ἀποτελέσματα τῶν πνευ-
ματικῶν ζητήσεων ἀντικατεστάθη ὑπὸ τῆς ἀβεβαιότητος καὶ τὸ ἐλαττήριον τοῦ σκε-
πτικισμοῦ ἐκάμφθη ὑπὸ τὸ βῆρος τῆς ἀμφιβολίας. Ἡ ρώμη τοῦ Αἰσχύλου ἢ ἡ μει-
λιχίότης τοῦ Σοφοκλέους ἐγείρουν ἐντὸς μας θαυμασμὸν καὶ ἴσως καὶ φθόνον δι'
ἓνα γαλῆνιον κόσμον, εἰς τὸν ὅποιον οὗτοι ἀνήκουν, ἀλλ' ὁ Εὐριπίδης εὐρίσκεται
ἐγγύτερον πρὸς ἡμᾶς καὶ αἱ δυσκολίαι καὶ ἀνησυχίαι του ἔχουν κάτι τὸ κοινὸν
μὲ τὰς ἰδικὰς μας»²⁰.

S U M M A R Y

Unlike Aeschylus and Sophocles, Euripides—controversial in his own life—
has also remained controversial for posterity, and his character as well as the
value of his work still provoke dispute. What was Euripides? A rationalist, a
realist or an idealist? How can we explain a discord in him which made it
difficult for him to create a harmonious whole? To my mind, Euripides was a
genuine child of his age. The essential character of his work must be seen in
the light of the reciprocal relationship between the poet and the sophist move-
ment, which then was beginning to make a fundamental change in Athens'
cultural life.

20. D. W. Lucas, *The Greek Tragic Poets*, London 1950, σ. 223 κέξ.